

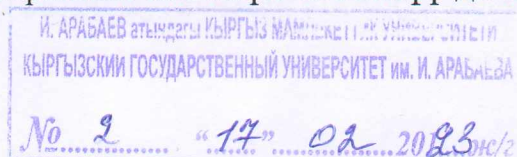
Издөнүүчү Сулайманова Рахат Токтогуловнанын “Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоонун теориясы жана практикасы” аттуу темадагы 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн даярдалган диссертациясына расмий оппоненттик

пикир

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Адатта тигил же бул коомдун маданий интеллектуалдык потенциалын алардын мугалимдикти кесип туткан адамдарынын деңгээлине карап баалап келишкен. Ошондой эле коомдун өнүгүүсү да коом мүчөлөрүнүн кандай мугалимге канааттанганынан башкача болгон эмес. Тарыхта өзүнүн урпактарын билими тайыз, адеп ахлагы тайкы мугалимдер окутканына анчейин олуттуу тынчыздануу менен карабаган коомдун келечеги бүдөмүк жана кооптуу болуп келген. Бул кабиледе каралып жаткан диссертацияда мугалимдерди даярдоонун теориясы жана практикасынын абалынын көп кырдуу аспектилеринин илимий айлампага алынып жатышы жумуштун коомдук масштабдагы актуалдуулугун таасын айгинелеп турат. Расмий оппонент катары изилдөөнүн актуалдуулугуна байланыштуу жумушта негизделген социалдык, практикалык, илимий теориялык өбөлгөлөрдүн объективдүүлүгүн, ошону менен бирдикте диссертанттын олуттуу көйгөйлөрдү илимий проблема катары негиздөө, максат, милдеттерин тариздөө компетенттүүлүгүн ырастайбыз.

Кыргызстанда билим берүү чөйрөсүндөгү кризистерден чыгуунун амалы катары тышкы жана ички финансылык инвестициялар жана адам ресурстары жумшалып жатканы жалпыга маалым. Бирок, алардын кайтарымы, майнабы өтө эле кунарсыз болуп жаткандыгы эл аралык уюмдар жана айрым ички структуралар тарабынан даярдалган аналитикалык маалыматтарда тастыкталып келет. Мунун себептеринин бири реформалар мугалимдердин кесиптик педагогикалык компетенцияларын өркүндөтүү проблемасы менен бир контекстте каралбагандыгында. Мунун өзү программаларды өзгөртсө болот, көп каражатка да ээ болууга болот, окуу сааттарынын көлөмүн көбөйтүү да кыйын

Окумуш каттоо: *Арабаев*

эмес, бирок сапаттуу мугалимдер болбосо, аталган өзгөрүүлөр эч кандай жакшы натыйжаны камсыз кыла албайт деген жалпы акыйкатты ырастап турат. Бүгүн иштеп жаткан мугалимдер да, ЖОЖдордун эртең мектеп босогосун аттоочу бүтүрүүчүлөрү да Кыргызстандын билим берүү тармагындагы жаңылануу стратегиясына тикеден тике тийиштүү милдеттерди аркалоого кесиптик камылгасы жагынан алсыз. Анткени, бүгүнкү педагогикалык кадарларды даярдоо практикасы мезгил жана реалдуу коомдук педагогикалык прогресс муктаж болгон талаптардан алда канча артта калып келе жаткандыгы түрдүү деңгээлдеги расмий аналитикалык материалдарда калетсиз акыйкат катары тастыкталып келет. Ошондуктан учурда мугалимдерди даярдоонун теориялык жана методикалык жактан мезгил койгон парадигмалык мерчемдер чегинде аңдоо, адекваттуу илимий практикалык чечимдерди кабыл алуу актуалдуулугу күн санап артып барат. Ушул ыңгайдан алып караганда Сулайманова Рахат Токтогуловна тарабынан аткарылган “Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоонун теориясы жана практикасы” аттуу диссертациясын реалдуу социалдык, практикалык илимий муктаждыктардын таламынан келип чыккан актуалдуу изилдөө катары кароого толук негиз бар.

2. Илимий жыйынтыктар.

Диссертацияда педагогика илиминин өнүгүшү үчүн маанилүү төмөндөгүдөй жаңы илимий жыйынтыктар алынган:

- 1- **жыйынтык.** Диссертациянын “Жогорку окуу жайда педагогикалык кадрларды даярдоо маселесинин теориялык негиздери” деп аталган *биринчи главасында* (13-67 б.б.) жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоо зарылчылыгын аыктаган факторлор, «жаңы муундагы мугалим» түшүнүктөрүнө аныктама берилип аны даярдоого негиз болчу илимий – теориялык изилдөөлөрдүн абалы, жана ошону менен бирдикте билим берүү уюмдарында бул ишти өнүктүрүүгө байланыштуу аткарылып жаткан иштер илимий анализдин объектине айланып баа берилген. Мындагы негизги түшүнүк жаңы муун мугалими. Диссертант буга байланыштуу түрдүү көз караштарды талдоого алып, синтездеп аныктама берүүгө аракет кылган. Буга байланыштуу автор мугалимди коомдук талаптарды

педагогикалык ишмердүүлүккө коюлуучу талаптарды тике аткаруучу эмес, өзүнүн кесиптик баалууктарынын чегинде талдоого алып, кайрадан өз позициясы менен жуурулуштуруп иштеп чыгууга дараметүү, балдарды тарбиялоо боюнча коом, ата энелер тарабынан жүктөлгөн аманатты эң жогорку даражадагы ыклас, парыз катары аткарууга ниеттүү, педагогикалык процесстин татаал табиятын ичтен таанып проблемаларды компетенттүүлүк менен чечүүгө умтулган маданият жаратуучу субъект болууга тийиш деп мүнөздөйт. Диссертациянын 23-34, авторефераттын 12 беттеринде кеңири берилген бул ой корутундулардын объективдүүлүгү шек жаратпайт. Арийне, заманбап мугалимди заманбап педагогикалык, психологиялык, методикалык билимдерсиз элестетүүгө болбойт. Бирок, заманбап компетенттүү мугалим ал билимдерди адаттан тыш макропедагогикалык жана микропедагогикалык көйгөйлөрдү чечүүнүн күтүүсүз чакырыктарына жооп табуунун амалы катары чебер колдоно билген адис болушу шарт. Диссертацияда коргоого коюлган бул өндүү жоболор азыркы кыргыз тилинде жарык көрүп жаткан «Педагогика» окуу куралдарында өз ордун табышы зарыл. Ошону менен бирдикте бул аныктаманын контекстине мугалимдин кесиптик педагогикалык компетенттүүлүктөрүнүн курамында этномаданий параметрлер да сөзсүз орун табышы зарыл. Анткени, мугалим өзүндө улуттук нарк дөөлөттөрдүн алып жүрүүчүсү муунга муунга ташуучу улуттук маданияттын улантуучусу боло алганда гана балдарга да, алардын ата энелерине да кош кабат таасир көрсөтө алат. Диссертациянын теориялык негиздерге арналган бөлүмдөрүнөн бүгүнкү кыргыз педагогикасы мугалимди даярдоонун кайсы аспектилерин ичине камтый алды деген суроого да конкреттүү жооп таба алабыз.

- 2- **жыйынтык.** “Илимий изилдөөнүн методологиясы, материалдары жана методдору” –деп аталган үчүнчү главада (69-134 б.б.) педагогикалык билим берүүнү жаңылоо алкагында педагогикалык кадрларды даярдоо маселесин изилдөөнүн методологиялык негиздери жана методдору, педагогикалык кадрларды даярдоонун бүгүнкү күндөгү абалы талдоого алынып, ага ылайык жаңы муундагы педагогдорду даярдоонун теориялык модели, педагогикалык

шарттары, педагогикалык кадрларды даярдоонун натыйжалуулугун аныктоо көрсөткүчтөрү иштелип чыккан. Изилдөөчү тарабынан милдеттерди жүзөгө ашырууга байланышкан бир катар методологиялык көз караштар, методдор сыпатталат. Арийне, бүгүн мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүн өлчөө баалоо, моделдештирүүгө байланыштуу инструменттер өтө көп. Бирок, мугалимдин кеебине коюлуучу талаптар динамикалуу болуп улам жаңы параметрлер менен өзгөрүп олтургандыктан ал сапаттарды диагностикалоого байланыштуу каражаттар да өнүктүрүлүп олтурат. Диссертациянын методдор бөлүмүндө мындай аракеттер бар, бирок аларды адаптациялоо процесси да камтылса жакшы болмок. Диссертациянын бул компонентинин алкагындагы өзөктүү натыйжа «Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун модели» (113-134 б.б.). Мындай моделдин структурасы жана анын курамында аныкталган педагогикалык шарттар инварианттык мүнөзгө ээ болушу табийгый көрүнүш экендигин эске алуу менен автордук позицияны колдойбуз. (Дисс 123 –б.) Айкындалган модель жана анын курамындагы педагогикалык шарттар реалдуу, азыркы жогорку окуу жайларда заманбап мугалимдерди даярдоону долбоорлоо, жүзөгө ашыруу боюнча мурдагы илимий педагогикалык билимдерди толуктап турат.

Айрым редакциялык терминологиялык оңдоолорубузду сунуш иретинде гана кошумчалай кеткибиз келет. «Илимий жагдайлар» - **жетекчиликке алынган парадигмалар**; «инсанга багытталган парадигмалык көз караш»- **инсан таламдуу мамиле**; маданият таануучулук- **маданият таламдуу мамиле**. (Автореф.19 –б) -деп өзгөртүлүшү шарт.

- 3- **жыйынтык**. “Кыргызстанда жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун практикасы” деп аталган *үчүнчү бөлүм* дээрлик диссертациянын текстинин көлөмдүү (137-201 б.б.) бөлүгүн түзүп изилдөөнүн үчүнчү жана төртүнчү милдеттерин чечүүгө арналган. *Үчүнчү* милдетти чечүүнүн алкагында Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоонун практикалык тажрыйбасынын эгемендүүлүккө чейинки жана эгемендүүлүк мезгилиндеги ретроспективасы, өнүгүш динамикасы, ачыкка чыккан тенденциялар тууралуу

илимий аналитикалык материалдар көп кырдуу фактылардын негизинде сыпатталган. Бул маалыматтар илимий жана практикалык таанымга ээ. Өзгөчө авторафераттын 3.1. номерлүү таблица окуу жайлардын педагогикалык кадрларды даярдоого катышы статистирикалык конкреттүү маалыматтар менен тактыкталган. Мугалимдерди даярдоого 30 окуу жай катышып, алардын ичинен окугандардын саны боюнча ОМПУ биринчи орунда турат экен. Ошондой эле бүтүрүүчүлөрдүн (52, 850 болсо, алардын 2192си (11%) гана магистрада улантат экен. Бул деген толук жогорку педагогикалык билимдүү мугалимдердин кескин азайып бара жаткандыгын тастыктаган кейиштүү факт экендигин көрсөтөт. Ошону менен бирдикте азыр мугалимдик адистикке тапшырып жаткандардын 5% гана уландар.

Төртүнчү милдетти чечүүнүн алкагында өлкөдөгү педагогикалык кадрларды даярдоого байланыштуу мамлекеттик стратегиялык документтер, мыйзамдык актылардан баштап концепцияларга чейинки түрдүү документтердин тарыхый орду, таасири талдоого алынган. Автордук анализдин жыйынтыктары мамлекет жана билим берүүнү башкаруу уюмдары тарабынан иштелип чыккан документтер мугалимдерди даярдоону дүйнөлүк өрнөк стандарттарга ыйлык өркүндөтүү максатында кабыл алынып өз таасирин бергендиги тууралуу ишенимдүү маалыматтар менен бекемделген.

4- жыйынтык. Төртүнчү глава “Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоо боюнча эксперименталдык иштердин жүрүшү жана натыйжалары” (226-260 б.б.) деп аталып, анда жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун натыйжалуулугун аныктоо көрсөткүчтөрү аныкталып, аны өркүндөтүү боюнча эксперименттердин максаты, уюштуруу жолдору, алардын жүрүшү жана мазмуну иштелип чыгуу менен тажрыйбалык иштердин натыйжалуулугу белгиленип, практикага киргизүүлүүчү сунуштар такталган. Педагогикалык эксперимент 2 багытта: ЖОЖдордун педагогикалык факультеттеринин студенттери жана жалпы билим берүүчү мектептердин мугалимдери менен өткөрүлүп ага 290 мугалим, 232 студент катышкан. Эксперименттин программасы мазмундук логикалык жактан мугалимдин кесиптик компетенттүүлүктөрүн өнүктүрүүнүн логикасына туура

келет. Алынган натыйжалар диссертант тарабынан ишке киргизилген модель жана педагогикалык шарттардын позитивдүү таасирин тастыктап турат

5- жыйынтык. Моделде айкындалган шарттар жана этаптардын экспериментти уюштуруу мезгилиндеги иш чаралар менен байланышы сакталган. Эксперименталдык жумуштардын натыйжалары белгилүү критерийлердин негизинде аныкталып сандык көрсөткүчтөр менен тастыкталган. Бирок, мектеп мугалимдери менен жүргүзүлгөн эксперименталдык жумуштардын өзгөчөлүктөрү ачыгыраак берилишин талап этип тургандай таасир калтырат.

3. Диссертацияда аныкталган изденүүчүнүн ар бир илимий натыйжасынын, таянактарынын жана корутундусунун негизделгендиги жана ишенимдүүлүк даражасы. Изилдөөдөн келип чыккан теориялык тыянактардын ишенимдүүлүгү тиешелүү методологиялык жоболордун жана методдордун жетекчиликке алынышы аркылуу камсыздалган. Автор өзү бул тармакта республикалык масштабдагы көптөгөн иш чаралардын тикеден тике активдүү демилгечиси, уюштуруучусу катары таанымал адистердин бири. Коргоого коюлган диссертация илимий натыйжаларга жетүү автордун узак жылдык изилдөөчүлүк жана практикалык ишмердүүлүгүнүн жемиши деп тыянак чыгарууга толук негиз бар.

4. Диссертацияда аныкталган изденүүчүнүн ар бир илимий натыйжасынын (жобосунун), тыянактарынын жана корутундусунун жаңылык даражасы.

1- натыйжа. *Салыштырмалуу жаңы.* Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун социалдык педагогикалык өбөлгөлөрү, өнүгүш тенденциялары жана ал процесстерге байланыштуу изилдөөлөрдүн натыйжалары ачылып көрсөтүлгөн.

2- натыйжа. *Жаңы.* Педагогикалык билим берүүнү жаңылоо, өнүктүрүү алкагында педагогикалык кадрларды даярдоо маселесин изилдөөнүн методдору жана инструментарийлери өнүктүрүлүп, анын негизинде жаңы муундагы педагогдорду даярдоонун теориялык модели, педагогикалык шарттары иштелип чыккан.

3- натыйжа. *Жаңы.* Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоонун тажрыйбаларынын тарыхы, өнүгүш тенденциялары айкындалган.

4- натыйжа. Жаңы. Педагогикалык билим берүүгө байланыштуу мамлекеттик стратегиялык жана укуктук-ченемдик документтерди талдоонун негизинде педагогикалык кадрларды даярдоонун максатын жана мазмунун, технологияларын өркүндөтүүнүн заманбап багыттары аныкталган.

5- натыйжа. Жаңы. Жаңы муундагы педагогикалык кадрларды даярдоонун теориялык жактан негизделген модели, педагогикалык шарттары эксперимент аркылуу текшерилип практикага киргизүүлүүчү сунуштар иштелип чыккан.

5. Изилдөөнүн натыйжаларынын практикалык баалуулугу.

Изилдөөнүн жүрүшүндө алынган натыйжалар төмөнкүдөй чөйрөлөрдө колдонулушу мүмкүн:

- Кыргыз Республикасында жаңы муундагы педагогдорду даярдоо боюнча концепцияларды иштеп чыгууда;
- Педагогикалык багыттагы адистерди даярдоочу уюмдардын ишмердүүлүгүн аттестациялоо, акредитациялоодо;
- ЖОЖдордо педагогикалык билим берүүнүн мазмунун, формаларын, методдорун өркүндөтүүдө;
- Кыргыз Республикасынын социалдык–маданий өзгөчөлүктөрүнө ылайык педагогикалык билим берүүнүн мазмунун коштогон окуу –методикалык комплексттерди, окуу китептерди иштеп чыгууда;

Кыргыз Республикасында жаңы муундагы педагогдорду даярдоо максатында мугалимдердин билимин өркүндөтүү курстарында.

6. Алынган натыйжалардын ички биримдигин жана тиешелүү актуалдуу проблеманы, теориялык жана прикладдык милдетти чечүүгө багытталгандыгын баалоо.

Изденүүчү Сулайманова Рахат Токтогуловнанын “Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоонун теориясы жана практикасы” аттуу темадагы диссертациясында көрсөтүлгөн натыйжалар педагогикалык кадрларды даярдоонун теориясы жана практикасын өркүндөтүү иштеринде өз ордун таба алат. Алынган натыйжалар белгилүү өлчөмдө ички биримдикке жана логикалык ырааттуулукка ээ. Диссертация белгиленген проблема

боюнча жана бир катар жаңы илимий таанымдык натыйжаларды камтыйт. Бул изденүүчүнүн кыргыз педагогика илимине кошкон салымын тастыктай алат.

7. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши.

Автореферат диссертациянын мазмунуна, андагы коюлган изилдөөнүн максатына, милдеттерине толугу менен дал келет. Авторефераттын кыргыз, орус, англис тилдериндеги резюмелери бири бирине иденттүү.

8. Диссертациянын негизги натыйжаларынын, жыйынтыктарынын, корутундуларынын толук жарыяланышы.

Изилдөөнүн негизги жыйынтыктары 3 окуу куралында (авторлош); 5 окуу-методикалык жана методикалык колдонмолордо, 2 типтүү программада, 1 күндөлүктө (автор жана авторлош), жалпы 61 илимий макалада, анын ичинен түздөн-түз илимий изилдөөгө тиешелүү 48 макалада (алардын ичинен 6 чет мамлекеттерде) басылган.

9. Мүчүлүштүктөр:

1. Диссертациянын композициясында айрым эрежелерден четтеп кеткен жагдайлар учурайт. Биздин пикирибизде диссертациянын төртүнчү главасындагы жаңы муундун мугалиминин кесиптик сапаттарын баалоонун деңгээлдери жана көрсөткүчтөрү моделдин курамы катары 2 главада берилиши зарыл эле. Анткени, кесиптик даярдыктын көрсөткүчтөрү ар кандай моделдин түпкү милдеттери, соңку натыйжасынын мүнөздөмөсү болуп эсептелет.
2. Диссертациянын темасына жана коюлган милдеттерге ылайык жумуштун мазмунунда Кыргызстандын жогорку окуу жайларындагы педагогикалык билим берүү программалары тууралуу көп кырдуу илимий аналитикалык материалдар орун алган. Ошону менен бирдикте тигил бул окуу жайда педагогикалык кадрларды даярдоодо кандай салттык жана иновациялык тажрыйба бар? Мамлекеттик билим берүү стандарттарынын ар бир муунунун натыйжасында кандай жетишкендиктер болду? Психологиялык, педагогикалык, методикалык дисциплиналардын мазмунун жана окутуу практикасын мамлекеттик билим

берүү стандарттарына шайкеш өнүктүрүү иши кандай жумуштар менен коштолду? –деген суроолорго толук жооп алуу зарылдыгы бар.

3. Диссертацияда жаны муундун мугалимин даярдоонун субъекттери бири биринен айрымалуу категориядагы студенттер жана мектеп мугалимдери болуп эсептелет. Тилекке каршы модель жана эксперименталдык жумуштардын мазмунунда мектеп мугалимдерин кесиптик жактан өнүктүрүүнүн өзгөчөлүктөрү өз алдынча бөлүнүп көрсөтүлсө жакшы болмок. Арийне, мындай маалыматтар бар, бирок жетишсиз.
4. Диссертациянын текстинде олуттуу илимий стилистикалык каталар кездешпейт. Ошону менен бирдикте диссертация жана авторефератта фактыларды, кубулуштарды тикеден тике баяндоо формасындагы тексттерге жол берилип кеткен.

Бирок, аталган кемчиликтер диссертациянын теориялык жана практикалык натыйжаларына олуттуу таасир эте албайт.

10. Изденүүчү Сулайманова Рахат Токтогуловнанын “Кыргызстанда педагогикалык кадрларды даярдоонун теориясы жана практикасы” аттуу темадагы 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн даярдалган диссертациясы "Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук аттестациялык комиссиясынын диссертациялык изилдөөлөргө коюлуучу талаптарына ылайык келет. Ал эми изденүүчү Сулайманова Рахат Токтогуловна 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасына татыктуу деп эсептөөгө болот.

Расмий оппонент:

**Кыргыз-Түрк “Манас” университетинин
профессору, педагогика илимдеринин
доктору**

А. Алимбековдун колун тастыктагануу

Алимбеков А.